

CODUL DEONTOLOGIC AL PEDAGOGULUI – IMPERATIV AL TIMPULUI

A TEACHER'S DEONTOLOGICAL CODE – A DEMAND OF THE TIME

Valeriu CAPCELEA,
doctor în filosofie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat *Alecu Russo*, Bălți

The article touches upon a rather urgent problem that exists in the Republic of Moldova. It underlines the necessity of the adoption of a Teacher's Deontological Code and the introduction of Ethics and Professional Deontology in the university curriculum. This fact will contribute to the education of a new generation of teachers that would be able to solve the major problems the world confronts at present, to possess moral faculties, capabilities to manage values, ideals and exigency specific for human beings that give sense to the individual and community existence.

Deontologia a fost fondată de utilitaristul englez Jeremy Bentham ca studiu empiric al datoriilor morale concrete, raportate la diferite situații sociale, urmărind ca noțiunile imprecise de *moralitate, bunătate, justiție, legitimitate* etc. să fie „măsurate”, operaționalizate.

După cum just remarcă A. Vascher, *„importanța sporită a eticii aplicate constituie astăzi o tendință mondială în dezvoltarea eticii și, totodată, un domeniu cel mai insuficient investigat”* [1, p. 17]. Prin urmare, elaborarea problemelor eticii profesionale, a normelor ei, reprezintă o cale magistrală a dezvoltării eticii în mileniul al treilea, cu atât mai mult că soluționarea lor a fost destul de dificilă și anevoioasă pentru etica tradițională.

Printre ramurile eticii ca știință, poate fi evidențiată deontologia profesională. Noțiunea

„*deontologia profesională*” e utilizată, de cele mai multe ori, pentru a desemna nu atât teoria ramurii, dar mai ales, a unui cod moral al unor oameni ce aparțin unei anume profesii. Spre exemplu, „Jurământul lui Hippocrate”, „Codul cinstei judecătorului”, „Codul etic al notarului”, „Codul deontologic al avocatului”, „Codul deontologic al jurnalistului” etc.

Dicționarele explicative interpretează sintagma „deontologia profesională” ca doctrină privitoare la conduită și la obligațiunile etice ale unei profesii care vizează: 1) reflecția etică aplicată unui câmp particular al activității umane, o determinare care permite examenul mai aprofundat al problemelor concrete legate de exerciciul unei profesii, exprimabilă în termeni de reguli, fără a elimina însă analiza fundamentelor și justificărilor unor astfel de

reguli; 2) un ansamblu de reguli etice produse de un grup de profesioniști și concepute special pentru a dirija practica lor profesională [2, p. 876].

Deontologia profesională este determinată de particularitățile specifice ale unor profesii, de interesele corporative, de cultura profesională etc. Oamenii care exercită funcții profesionale similare sau identice își elaborează tradiții specifice și se conexează în baza unor principii de solidaritate profesională, care sunt în stare să conserveze reputația grupului profesional în cauză. Etica profesională are predestinația de a dezvolta unele comportamente proprii materializării scopurilor diferitelor profesii, canalizând energiile membrilor lor pentru a înțelege și a-și asuma datorii și responsabilități însoțite de un angajament socio-cultural respectiv.

Etica profesională constituie totalitatea regulilor de conduită a unui grup social, care asigură caracterul moral al interacțiunilor determinate sau însoțite de activitatea profesională și, concomitent, o ramură a științei care examinează specificul manifestării moralei în diverse tipuri de activitate. Ea se răsfrânge asupra acelor grupuri sociale față de care sunt înaintate, de obicei, cele mai înalte cerințe morale.

Așadar, un segment important al normelor de conviețuire socială cu puternice accente morale este acela al normelor deontologice sau de deontologie profesio-

nală. „*Sarcina principală a eticii profesionale este de a stabili principii, reguli și norme de conduită profesională, în cadrul diferitelor relații implicate de exercitarea unei profesii: relațiile interne, specifice fiecărui gen de activitate profesionalizată, precum și relațiile externe, cu beneficiarii direcți/indirecți și serviciilor/bunurilor realizate*” [3, p. 15]. Prin urmare, normele de conviețuire depind de uzaje, mai mult decât de morală sau de drept, nu sunt o creație imediată a unei organizații, ci se decantează treptat, spontan. Desigur că, la un anumit moment, ele pot fi colectate și însușite de o manieră activă printr-o instrucțiune anume, înscrise într-un statut etc.

În societatea contemporană pentru profesiile avansate din punct de vedere organizatoric, formulările deontologice au luat o înfățișare detaliată și autoritară, fiind emantate de la organele oficiale alese într-un mod democratic. Aceste enunțuri sunt exprimate în articole prin care se codifică o deontologie concretă.

Este natural că în societatea democratică contemporană profesiile sunt preocupate, din interior, de supravegherea desfășurării activității, prin anumite reguli ce sunt considerate a fi esențiale. Aceste coduri deontologice și regulile ce se conțin în ele, spre deosebire de textele codificate, pot avea aspectul unor cutume, care pot completa litera textelor și prescripțiilor exprese din dreptul civil, comercial sau administrativ, referitor la datorii ce revin diverselor profesii.

Totodată, deontologia a intrat în dreptul pozitiv sub forma dreptului disciplinar, adică un fel de autoapărare a grupurilor de oameni ce fac parte dintr-o anumită profesie. Legitimitatea acestor grupuri autorizează sancționarea membrilor: prin cenzurări pur morale, cum sunt reperhensiunea, avertismentul care trebuie să împiedice noi violări a regulilor deontologice. În unele profesii se admite și sancționarea prin amenzi bănești. Însă cele mai grave pedepse rămân suspendarea sau excluderea profesionistului din cadrul grupului. Cu toate acestea, deontologia profesională nu înglobează în sine întregul drept disciplinar, pe motiv că numai regulile care guvernează justiția sunt și într-un caz, și în celălalt similare. Statul poate să controleze modul în care profesioniștii exercită drepturile lor interne – puterea jurisdicțională și cea legislativă.

În cadrul profesiilor în care legislația nu oferă o organizare oficială, membrii lor pot să-și determine datoriile ce le revin lor, precum și sancțiunile posibile. Simultan, regulile de deontologie nu au eficacitate juridică asupra celor ce nu aparțin profesiei asupra căreia se răsfrâng aceste reguli. Decizia adoptată de jurisdicția disciplinară în materie de deontologie este independentă de deciziile luate de jurisdicțiile civile sau penale.

Normele sociale se pot impune în societate ca obiceiuri care

pot să influențeze conduita oamenilor, exercitând o adevărată presiune normativă prin măsurile luate de o colectivitate față de membrii ce nu se conformează obiceiurilor, pe motiv că în spatele obiceiurilor stă comunitatea, opinia publică. Normele există și în calitate de instrucțiuni și reprezintă, astfel, mijloacele care trebuie utilizate spre obținerea unui anumit scop. Normele morale, prin natura lor, exprimă ceva ce nu există sub formă de reguli, dar unele dintre ele pot fi reguli (spre exemplu, într-o instituție oamenii își iau obligația să-și urmeze promisiunile făcute). Normele morale nu sunt nici prescripții, nici instrucțiuni, ci deontologism etic, deoarece conțin în sine elemente ale celorlalte norme, precum și legături axiologice cu noțiunile de „bine” și „rău”. Atunci când normele morale se manifestă ca reguli, ele interacționează cu regulile juridice, fără să se suprapună însă. Concomitent, regulile morale, nu constituie, aceste trăsături, care constituie specificul denotologiei, ea poate fi, concomitent, și disciplină morală, și bază a moralei profesionale.

În cadrul fiecărei profesii există probleme morale specifice, dar dintre toate profesiile pot fi remarcate, în mod special, un grup în care aceste probleme apar de cele mai multe ori și cer o atenție sporită vizavi de funcțiile îndeplinite. Etica profesională are importanță, în primul rând, pentru profesiile, obiectul cărora îl consti-

tuie omul, deoarece se referă la acele domenii de activitate în care consecințele și procesele pot avea o influență deosebită asupra vieții și destinului omului. Acolo unde reprezentanții unei profesii anumite, în virtutea specificului ei se găsesc într-o comunicare permanentă și continuă cu alți oameni, exercitând influență asupra lumii lor intrinseci, asupra interacțiunilor morale, asupra destinului omului, există niște coduri morale specifice ale exponenților acestei profesii (codurile etice ale pedagogului, medicului, judecătorului, jurnalistului etc).

Existența codurilor deontologice ale unor anumite profesii denotă caracterul ascendent al progresului social, despre umanizarea continuă a existenței sociale. Etica medicală [4, p. 236-248] cere ca să fie întreținut totul pentru a ocroti și a salva viața pacientului, indiferent de dificultăți și chiar de propria securitate, să fie păstrat și susținut principiul confidențialității a tot ceea ce pacientul îi spune medicului în cabinetul de consultații. Principiile în cauză formează pacientului un sentiment de încredere, care, la rândul său, îl predispune spre o mai mare onestitate, ceea ce înseamnă că medicul va primi astfel mai multe date pe care să-și întemeieze diagnosticul. Totodată, în nici într-un caz, medicul nu trebuie să contribuie la moartea pacientului etc. Etica pedagogică reprezintă o artă, pe motiv că ea poate contribui, în mod substanțial, la deveni-

rea morală și civică a elevului. Ea îl obligă pe pedagog de a respecta personalitatea elevului și a-și manifesta față de el o exigență respectivă, a-și menține propria reputație și reputația colegilor săi, a se îngriji despre credibilitatea morală a societății față de pedagog. Etica savantului [5, p. 134-138] include cerința slujirii dezinteresate adevărului, toleranța față de alte teorii și opinii, inadmisibilitatea plagiatului, în orice formă, sau falsificarea premeditată a rezultatelor cercetărilor științifice. Etica ofițerului îl obligă de a sluji neprecupețit Patria, a da dovadă de persistență și curaj, de a avea grijă de subalternii săi, de a păstra cu sfințenie onoarea de ofițer. Cerințe respective sunt înaintate și eticii profesionale a jurnaliștilor, scriitorilor, artiștilor plastici, față de etica celor care activează în mass-media, în sfera de deservire etc.

După cum ne denotă practica social-istorică, în prezent, necesitatea sporirii cerințelor morale, implicit și a unei morale profesionale specifice, se manifestă, mai întâi de toate, prin diverse forme de activitate. Iată de ce una din cele mai actuale și importante probleme în acest domeniu pentru Republica Moldova o constituie elaborarea și adoptarea *Codului deontologic al pedagogului*, prin intermediul căruia să fie reglementată activitatea morală a pedagogului atât în cadrul exercitării funcțiilor lui profesionale, cât și în viața cotidiană. Studiarea conținutului și a celor mai importante no-

țiuni ale acestui Cod trebuie să devină una din priorități în procesul instruirii unei noi generații de pedagogi, care trebuie să posede nu numai un nivel înalt de pregătire generală, dar și un nivel sporit al moralității. Numai astfel de pedagogi vor fi în stare să educe elevii în spiritul valorilor morale general-umane, vor fi capabili să le dea cunoștințele necesare la obiectele de profil. Am remarcat deja că, în ultimul timp, în Republica Moldova au fost adoptate un șir de Coduri deontologice ce aduc primele roade, iar despre discuții pe marginea *Codului deontologic al pedagogului* și adoptarea lui încă se vorbește prea timid, ca și cum în acest domeniu totul este impecabil și nu există probleme nesoluționate.

În conformitate cu opinia noastră, viitorul Cod trebuie să fie axat pe astfel de categorii ca: cinstea, datoria, conștiințiozitatea, autoritatea, demnitatea, echitatea și responsabilitatea. Totodată, acest cod se va baza pe un șir de principii importante pentru etica pedagogică: convingere, abnegație, solidaritate, colectivism, umanism și optimism. *Codul deontologic al pedagogului* trebuie să decurgă din recunoașterea atitudinii deosebite a societății față de pedagog și față de sine însuși, în care valoarea morală a personalității să fie într-o interacțiune cu situația socială a omului ce reprezintă această profesie, cu demnitatea oamenilor ce fac parte din ea. Este necesar ca în viitorul Cod să fie înaintate ce-

rințe sporite în ceea ce privește grija față de demnitatea personală și onestitatea pedagogului, care, în orice situație, trebuie să-și păstreze demnitatea, să se îngrijească de cinstea sa, să evite tot ce poate să producă prejudicii reputației care poate să pună la îndoială obiectivitatea și cumsecădenia lui. Noi trebuie să luăm în considerație că datoria reprezintă un obiectiv moral, pe care omul îl formulează pentru sine de unul singur în baza cerințelor morale înaintate tuturor oamenilor. Ea devine un obiectiv particular al unei persoane într-o situație concretă. În același timp, conștiința reprezintă o altă parte a datoriei, ea caracterizează capacitatea omului de a efectua autocontrolul moral, autoaprecierea intrinsecă de pe pozițiile coincidenței comportamentului personal cu cerințele moralității, de a formula în mod independent pentru sine obiectivele morale și a cere de la sine ca ele să fie materializate. Prin urmare, pedagogul trebuie să acționeze neîncetat sub un autocontrol continuu al conștiinței personale. Rolul conștiinței este deosebit de important, mai ales în cazul în care omul se află în fața opțiunii morale, iar controlul extrinsec din partea opiniei publice sau este exclus, sau întâmpină dificultăți.

O mare însemnătate în condițiile contemporane, mai ales reieșind din spiritul declarației de la Bologna, o are educarea la viitorii pedagogi ai spiritului responsabilității care caracterizează persona-

litatea din punctul de vedere al îndeplinirii cerințelor morale, al corespunderii activității ei morale datoriei morale, care trebuie investigat de pe pozițiile posibilităților personalității. În această ordine de idei, este necesar să luăm în calcul un șir de factori: este oare în stare omul să îndeplinească cerințele atribuite lui, obligațiunile morale, dacă el le-a înțeles în mod corect; dacă trebuie să răspundă pentru efectele acțiunilor sale asupra cărora pot influența un șir întreg de circumstanțele extrinseci; poate oare omul să anticipeze aceste circumstanțe etc.

Pentru a materializa acest imperativ al timpului este necesar de a introduce în curriculum-ul universitar a deontologiei profesionale și promovarea ei ca disciplină de studiu, care, după opinia lui C. Cozma, este o „*tentativă de a cuprinde valențele unei filosofii practice a „energiei caracterului”, ca învățatură spirituală de actualizat, ca imbold la trăirea cotidiană a unei experiențe transformatoare meritorii în devenirea și afirmarea „oamenilor de vocație”* [6, p. 17].

Aceasta va avea un impact pozitiv asupra formării unor pedagogi capabili de a instrumentaliza valori, idealuri și exigențe specifice umane, dătătoare de sens existenței individuale și comunitare.

În viitorul *Cod deontologic al pedagogului* trebuie să se conțină cerința despre păstrarea calificării pedagogului la un nivel înalt. În condițiile contemporane această paradigmă a devenit un imperativ

categoric. Lipsa literaturii didactice, nivelul scăzut al salariului nu permit pedagogului de a-și procura literatura necesară pentru sporirea nivelului calificării personale. *Codul deontologic al pedagogului* trebuie să stipuleze susținerea calificării personale a pedagogului ca o obligațiune morală, pe motiv că pedagogul ce nu îndeplinește această cerință devine incompetent. Pedagogul trebuie să-și îndeplinească conștiințios obligațiunile sale profesionale, adică trebuie să fie stăruitor, organizat, responsabil, devotat cu trup și suflet cauzei sale, să-și exercite în mod persistent datoria sa socială.

Codul eticii pedagogului trebuie să acorde o mare atenție necesității de a asigura o cultură înaltă a comunicării din partea pedagogului. În documentele semnate de participanții la procesul de la Bologna printre cele mai importante facultăți care trebuie să le posedate orice absolvent al unei instituții superioare de învățământ este aptitudinea de a comunica. El trebuie să dea dovadă de răbdare, amabilitate, delicatețe și respect față de elevi și părinții lor cu care comunică în procesul activității sale. În același timp, pedagogul trebuie să demonstreze o stăpânire de sine, principialitate, cumpătate, umanism, disciplină și amabilitate. Trăsăturile de bază ale chipului moral-psihologic al viitorului pedagog trebuie să devină - cinstea impecabilă, principialitatea, obiectivitatea, vigilența și perseverența.

Totodată, în literatura pedagogică, problemelor eticii profesionale a pedagogului, a obținerii și propagării cunoștințelor în acest domeniu nu îi este acordată o atenție cuvenită. În Republica Moldova există o serie de manuale consacrate eticii pedagogice, însă unele dintre ele s-au învechit [7], iar altele abordează acest domeniu destul de schematic [8]. În același timp, în multe instituții de învățământ superior etica pedagogică ca disciplină de studiu, pur și simplu, lipsește. În același timp, publicațiile dedicate problemelor eticii pedagogice apar destul de rar pe paginile ziarelor și revistelor de specialitate și, într-o anumită măsură, ele nu reflectă reprezentările contemporane, mai ales, în contextul procesului de la Bologna, care presupune recunoașterea valorilor fundamentale ale universităților europene: contribuția la dezvoltarea personalității, a devenirii ei culturale și civice, a dezvoltării științei. În Declarația de la Bologna se menționează că printre cele mai importante competențe interpersonale care trebuie să fie caracteristice viitorului specialist cu studii superioare este devotamentul față de valorile morale. Este firesc că pentru materializarea acestui imperativ al timpului în care trăim e necesar ca în procesul studiilor în instituțiile de învățământ superior studenții să studieze bazele eticii, în general, și deontologia profesională, în mod special. În această ordine de idei, are perfectă dreptate C. Cozma,

care susține că nu se „*poateocoli chestiunea de fond a re-considerării procesului educațional universitar (și) prin implementarea unui conținut moral, prin integrarea (și a) calificării etice în ansamblul pregătirii de specialiști care, tocmai prin exploatarea cu știință și cu înțelepciune practică, pot demonstra un spor de capacitate în susținerea competenței ocupationale, în creșterea prestigiului și autorității acesteia*” [6, p. 15].

În concluzie, trebuie să remarcăm că deontologia este astăzi un concept utilizat fără un suport bine conturat. Din această cauză unele „coduri deontologice” elaborate în formă scrisă, despre care am amintit anterior, suferă printr-o lipsă de delimitare a câmpului de acțiune a deontologiei sau identificarea falsă a lui, ceea ce le conferă o natură eclectică. Aceasta se întâmplă pe motiv că grupurile profesionale preocupate de asemenea coduri trăiesc necesitatea moralității actelor lor de pe o rampă morală mai degrabă intuitivă decât cercetată și explicată prin intermediul eticii. Trebuie să conștientizăm faptul că, fără un instrument teoretic veritabil, atenția se concentrează, în primul rând, pe corectitudinea actelor profesionale, privită prin prisma drepturilor general-umane ale omului, prin faptul cum aceste drepturi s-au impus public, exigențele strict de domeniul moralității fiind mai mult presupuse, decât formulate în mod explicit.

NOTE

1. Вэккер, А. Б. *Педагогическая этика нового века и артистические способности учителя* // Мир образования – Образование в мире, 2004, nr. 1 (13), p. 17-25.
2. *Encyclopédie Philosophique Universelle, II. Les Notions Philosophiques*, tome 1. Paris: P.U.F., 1990, 1487 p.
3. Sârbu, T. *Introducere în deontologia comunicării* / Univ. Tehnică „Gheorghe Asachi”. Iași, 1998, 169 p.
4. A se vedea mai amănunțit: Țârdea, Teodor. *Filosofie și bioetică: istorie, personalități, paradigme*. Chișinău: Tip. UASM, 2000, 256 p.
5. Pentru detalii a se vedea: Capcelea, Valeriu. *Metodologia investigațiilor socio-juridice: man. pentru inst. de învăț. superior*. Bălți: Presa univ. bălțeană, 2006, 180 p.
6. Cozma, Carmen. *Etica profesională, calitatea umană și învățământul superior // Calitatea formării specialiștilor în învățământul superior: strategii, forme, metode*: Materialele conferinței științifice internaționale a profesorilor consacrate aniversării a 60-a de la fundarea Universității de Stat „Alec Russo”, 5-7 oct. 2005, Bălți, col. red.: Valeriu Cabac, ... Bălți: Ed. Presa univ. bălțeană, 2005, p. 14-18.
7. Котигер, Я. С., Чамлер, В. И. *Педагогическая этика*. Кишинев: ШТИИИЦА, 1984.
8. A se vedea: Mândăcanu, Virgil. *Etica pedagogică*. Ed. a III-a. Cuvânt înainte de Eliza Botezatu. Ch.: Ed.Liceum, 2001, 243 p.

